

Rietzangers rond het Leekstermeer

René Oosterhuis (Het Groninger Landschap)

Aanleiding

Het Leekstermeer en omgeving is een veenweidegebied dat aangewezen is als Natura 2000-gebied. Het gebied heeft haar bekendheid voornamelijk te danken aan weidevogels en aan overwinterende ganzen (Van den Brink et al. 1996, Venema 2001). Minder bekend is dat het ook voor tal van moerasvogels een belangrijk broedgebied is. Jaarlijks broeden er meerdere paren Bruine Kiekendieven en de laatste jaren regelmatig Roerdompen (één paar in 2008, twee paar in 2009). Ook zangvogels zijn talrijk aanwezig, zoals Kleine Karekiet, Blauwborst, Rietgors en Rietzanger.

Er is relatief weinig bekend over het voorkomen van Rietzangers bij het Leekstermeer. Om die reden is besloten in 2010 een integrale telling uit te voeren.

In dit verhaal worden de resultaten gepresenteerd van deze integrale telling en de resultaten van tellingen in twee proefvlakken die al meerdere jaren worden geteld. Daarnaast worden de resultaten vergeleken met de doelen ten aanzien van de Rietzanger in het Natura 2000-gebied Leekstermeer.

Beschermde status van het gebied

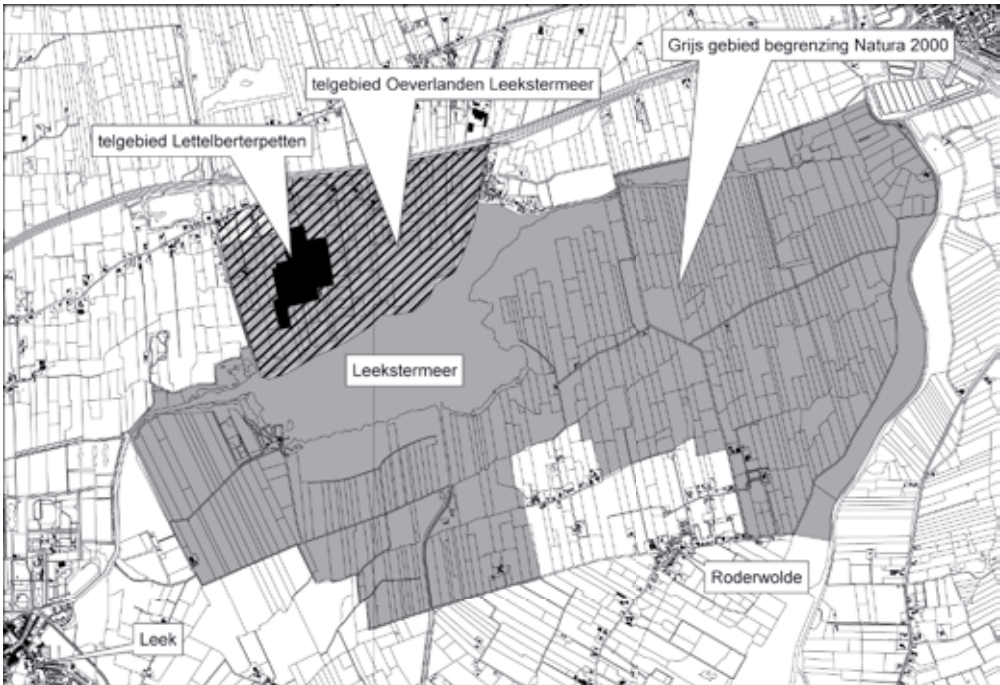
Het Leekstermeer is aangewezen als Vogelrichtlijngebied en heeft een beschermde status volgens de Natuurbeschermingswet. Tevens vormt het een onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). In januari 2007 is het aangewezen als Natura 2000-gebied en is bepaald welke natuurwaarden behouden moeten worden; de zogenaamde instandhoudingsdoelen (LNV 2007).

Voor het Leekstermeer zijn dit zes soorten vogels: drie soorten niet-broedvogels (Kolgans, Brandgans en Smient) en drie soorten broedvogels (Porseleinhoen, Kwartelkoning en Rietzanger). Daarnaast zijn andere doelen de zeggekorfslak en twee vegetatietypen (elzenbroekbossen en overgangs- en trilvenen). Het instandhoudingsdoel voor de Rietzanger rond het Leekstermeer gaat uit van een geschikt leefgebied voor een populatie van tien broedparen (LNV 2007).

Begrenzing telgebied

De begrenzing van het telgebied waar in 2010 Rietzangers zijn geteld, is gelijk aan de begrenzing van het Natura 2000-gebied Leekstermeer. In figuur 1 is deze begrenzing weergegeven met grijs. Het gaat om een open veenweidelandschap van 1557 hectare. Vrij centraal in het gebied ligt het Leekstermeer met een oppervlakte van circa 170 hectare. Rond het meer ligt een rietkraag variërend in breedte van 5 tot 75 meter met daarachter bloemrijke en kruidenrijke graslanden en enkele elzenbroekbossen. In de sloten tussen de weilanden staat op verscheidene plaatsen riet.

In het telgebied bevinden zich twee proefvlakken die al een aantal jaren worden onderzocht (figuur 1). De proefvlakken worden geteld volgens de BMP-methode (Van Dijk 2004). Het proefvlak Oeverlanden Leekstermeer is ongeveer 220 hectare waarvan 160 hectare in beheer is bij Het Groninger Landschap. Het ligt ingeklemd tussen het Leekstermeer, het Lettelberterdiep, de snel-

Figuur 1. De begrenzing van Natura 2000-gebied Leekstermeer (grijs) en de ligging van twee proefvlakken aan de noordzijde van het Leekstermeer (Oeverlanden Leekstermeer gearceerd, Lettelberterpetten zwart).

weg A7 Groningen-Drachten en de Munnikesloot. Sinds 2006 wordt dit proefvak jaarlijks geteld. Binnen dit proefvak ligt het proefvlak de Lettelberterpetten, een elzenbroekbos met een oppervlakte van ongeveer 30 hectare. Dit proefvlak is geteld in 1975, 1978, 2001-2004, 2006-2010 (o.a. Lambert et al. 1975, Schipperijn & Bezema 1978, Oosterhuis 2008).

Telmethode

Half mei is de beste tijd om Rietzangers te tellen (Hustings et al. 1985). Veel vogels zijn dan terug uit hun overwinteringsgebieden en zingen volop in hun territoria. Het telgebied is in de periode 10-22 mei, tijdens de vroege ochtenduren, door de auteur eenmalig uitgekamd op Rietzangers. De rietkraag rond het meer is geteld op 14 mei 2010 met behulp van een kano. De rest van het gebied is lopend en op de fiets bezocht.

Beide BMP-proefvlakken zijn gedurende het gehele broedseizoen minimaal vijf keer bezocht door vrijwilligers van Het Groninger

Landschap.

Waarnemingen zijn met broedzekerheids-codes (Van Dijk 2004) op veldkaarten ingetekend. Er is alleen geïnventariseerd op dagen met gunstig weer, dus niet op dagen met regen en/of harde wind. Tijdens de inventarisaties is gelet op territorium- en nestindicatief gedrag waarbij de nadruk heeft gelegen op zingende vogels.

Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Veel territoriale activiteiten nemen af bij nat en winderig weer. Vandaar een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen (KNMI 2010). Na een koude winter met veel sneeuw begon de lente in april met veel zon en relatief weinig neerslag. De aangevoerde lucht kwam vaak uit een noordelijke richting waardoor de maxima overdag gematigd bleven en het tijdens de nachten flink kon afkoelen. De maand mei was koud, met temperaturen

Figuur 2. Territoria van Rietzanger in het Leekstermeergebied in 2010.

ver beneden het langjarig gemiddelde. Verantwoordelijk voor de lage temperatuur was een hardnekkige noordelijke stroming met koele lucht. Bovendien was er weinig ruimte voor de zon. De hoeveelheid neerslag was gelijk aan het langjarig gemiddelde. Er waren in de periode 10-22 mei net voldoende dagen met geschikt weer om te tellen. Eind mei keerde het mooie voorjaarsweer terug met normale temperaturen voor de tijd van het jaar. Juni was een warme zomermaand met veel zon. Er viel relatief weinig neerslag.

Resultaten

Er zijn tijdens de integrale telling 235 territoria van Rietzangers vastgesteld (figuur 2). Hiermee is het een veelvoorkomende broedvogel in het Leekstermeergebied. De soort komt, verspreid in het gehele gebied, voor op vrijwel alle plekken waar riet aanwezig is. De belangrijkste concentratie bevindt zich in de rietzone langs het meer zelf met 2-3 territoria per 100 meter rietoever. De dichtheden zijn het hoogst op plekken waar de rietkraag overgaat in een kruidenrijke

strook met onder andere zegge, pitrus, liesgras en rietgras. Deze strook wordt langs een deel van de oever beschermd door een raster zodat er geen vee bij kan komen (zie figuur 3). Op de plekken waar het vee wel de rietkraag kan bereiken is de rietkraag smal en ontbreekt de kruidenrijke ruigte en is het aantal Rietzangers lager. Ook in de rietkragen langs de Matsloot en de Rodervaart zaten tientallen Rietzangers. Naast territoria in de rietoevers waren er ook diverse territoria in met riet begroeide sloten en overhoekjes in de rest van het gebied. De aanwezigheid van overjarig riet is een belangrijke eis waar het biotoop van de Rietzanger aan moet voldoen. Hierbij nemen ze al genoeg met enkele vierkante meters riet.

In figuur 2 zijn enkele gebieden te zien waar de Rietzanger niet of nauwelijks voorkomt. Dit zijn weidegebieden waar geen riet voorkomt of waar de sloten laat in het najaar worden geschoond. Het schonen van sloten zorgt ervoor dat er in het voorjaar geen overjarig riet aanwezig is om in te broeden.

Jaar/proefvlak	Oeverlanden Leekstermeer	Lettelberter- petten
1975	n.g.	2
1978	n.g.	1
2001	n.g.	2
2002	n.g.	2
2003	n.g.	3
2004	n.g.	3
2006	37	2
2007	42	2
2008	67	5
2009	80	9
2010	81	8

Tabel 1. Aantal territoria van Rietzanger in twee BMP-proefvlakken aan de noordzijde van het Leekstermeer (n.g. = niet geteld).

FOTO: RENE OOSTERHUIS

Figuur 3. Uitgerasterde rietkraag langs de oever van het Leekstermeer, augustus 2010.

In tabel 1 staan de resultaten uit beide BMP-proefvlakken. Het proefvlak Oeverlanden Leekstermeer laat een duidelijke toename zien van het aantal territoria in de laatste vijf jaar: van 37 territoria in 2006 naar 81 territoria in 2010. Van het proefvlak Lettelberterpetten zijn gegevens beschikbaar uit negen recente jaren en twee uit de jaren zeventig. Tot en met 2007 schommelde het aantal territoria tussen 2 en 3, daarna is een stijging zichtbaar naar 8-9 territoria. Toename van de aantallen in beide proefvlakken is deels te verklaren door een wijziging in het beheer. Sinds 2007 worden de sloten niet meer jaarlijks geschoond, maar alleen als het noodzakelijk is voor de aan-/afvoer van water. Gevolg is een toename van overjarig riet. Ook Blauwborst, Kleine Karkiet, Grasmus, Bosrietzanger en Rietgors hebben geprofiteerd van het gevoerde beheer en zijn allemaal in aantal toegenomen in de proefvlakken. Maar ook op plaatsen waar de laatste jaren geen wijziging van beheer heeft plaatsgevonden, is de Rietzanger toegenomen. De rietkraag van het Leekstermeer is de afgelopen vijf jaar niet

wezenlijk veranderd maar ook hier is het aantal territoria van Rietzanger verdubbeld. Hier spelen vermoedelijk populatieschommelingen een belangrijke rol die te maken hebben met de omstandigheden in de overwinteringsgebieden (Zwarts et al. 2009).

Discussie

Telmethode

De aantallen zijn grotendeels gebaseerd op één bezoek in de goede tijd van het jaar. Zou het gehele gebied volgens de BMP-methode zijn geteld en dus ook minimaal vijfmaal zijn bezocht, dan zou het aantal territoria hoger zijn uitgekomen. Als we het proefvlak Oeverlanden Leekstermeer bekijken, dat wel vijfmaal is bezocht, dan zijn de meeste waarnemingen verzameld tijdens één bezoekronde half mei. Er zijn toen 77 Rietzangers vastgesteld. In de overige bezoekronden zijn slechts op vier andere plaatsen Rietzangers geteld. Dit betekent dat ruim 95% van de territoria is geteld tijdens de ronde van half mei. Met slechts één bezoekronde op het goede moment in

het broedseizoen kan dus een goed beeld verkregen worden van het voorkomen van de Rietzanger.

Beheer

De proefvlakken Lettelberterpetten en Oeverlanden Leekstermeer tonen aan dat het minder frequent schonen van sloten een positieve werking heeft op het voorkomen van Rietzangers en andere vogels die leven in riet en ruigte. Ook het beheer van de graslanden langs de rietkragen is belangrijk. Hoe geleidelijker de overgang van de rietkraag naar grasland is, hoe meer variatie en hoe meer foerageermogelijkheden de Rietzanger heeft. Het uitrasteren van de rietkraag blijkt een eenvoudige maar doeltreffende maatregel te zijn.

Doelstellingen Natura 2000

De doelstelling voor Rietzangers rond het Leekstermeer gaat uit van een geschikt leefgebied voor een populatie van tien broedparen (LNV 2007). Dit getal is gebaseerd op een rapport van SOVON, opgesteld aan de hand van gegevens uit 1999-2003 (SOVON & CBS 2005). Hierin wordt een populatieomvang aangegeven voor die periode van gemiddeld twaalf territoria. Gezien de landelijke positieve trend (een verdubbeling van de populatie in de afgelopen twintig jaar, SOVON 2010) en het huidige aantal territoria is er in het rapport van SOVON (SOVON & CBS 2005) sprake van een onderschatting van het aantal territoria geweest. Naar alle waarschijnlijkheid zaten er in 1999-2003 al vele tientallen territoria in het Leekstermeergebied.

Inmiddels is in januari 2010 door het ministerie van LNV het instandhoudingsdoel bijgesteld van 10 naar 70 territoria (LNV 2010). Hiermee wordt deels tegemoetgekomen aan de aanbeveling van de provincie Drenthe om het aantal bij te stellen tot 100 (Provincie Drenthe 2009). Het werkelijk getelde aantal (235 territoria in 2010) ligt veel hoger dan het instandhoudingsdoel en het zou dan ook wenselijk zijn hier in de toekomst rekening mee te houden. Zeker met de

huidige inrichtingsmaatregelen is het aanmerkelijk dat de soort de komende jaren nog fors zal toenemen. Een groot deel van het gebied wordt ingericht voor het bergen van water en hierdoor ontstaat op grote schaal geschikt broedbiotoop voor de Rietzanger.

Dankwoord

Allereerst wil ik de tellers bedanken die hebben geholpen bij de tellingen: Martin Klaver, Henk Oosterhuis, Jan Venema, Wiebe Zijlstra en Anne Zwart. Verder wil ik Jan Venema bedanken voor het beschikbaar stellen van zijn kano. Klaas van Dijk bedank ik voor het kritisch doorlezen van eerdere versies van dit verhaal.

René Oosterhuis

Beheerder van het Leekstermeergebied voor Het Groninger Landschap

Correspondentieadres:

Postbus 199

9750 AD Haren

Tel. 0594-511305

E-mail: r.oosterhuis@groningerlandschap.nl

Literatuur

van den Brink, H., A.J. van Dijk, B. van Os & P. Venema 1996. Broedvogels van Drenthe. WAD, Assen.

van Dijk, A.J. 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project. SOVON, Beek-Ubbbergen.

Hustings, M.F.H., R.G.M. Kwak, P.F. Opdam & M.J.S.M. Reijnen 1985. Natuurbeheer in Nederland, deel 3 Vogelinventarisatie. Uitgeverij Pudoc, Wageningen.

Lambers, C., R.J. de Meijer, G. Renkema & A.J. Vink 1975. Flora en fauna rond het Leekstermeer. Stichting Milieubeheer Zuidelijk Westerkwartier.

LNV 2007. Aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebied Leekstermeer. http://www2.minlnv.nl/thema/groen/natuur/Natura2000_2006/ontwerpbesluiten/n2k019_wb_v_leekstermeergebied.pdf

LNV 2010. Voorgenomen reactie op gebiedsspecifieke wijzigingsvoorstellen.

http://www.minlnv.nl/portal/page?_pageid=116,1640321&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=49562

KNMI 2010. Maandoverzichten. <http://www.knmi.nl>.

Provincie Drenthe 2009. Advies aanwijzingsbesluit Leekstermeergebied. <http://www.provincie.drenthe.nl/actueel/persberichten/?ActItdt=29877>

Oosterhuis, R. 2008. Broedvogels van het Leekstermeer in 2008. Stichting Het Groninger Landschap, Haren.

Schipperijn, J. & B. Bezema 1978. Inventarisatie Lettelberter Petten voorjaar 1978. Roden.

SOVON & CBS 2005. Trends van vogels in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON informatierapport 2005/09. SOVON, Beek-Ubbergen.

SOVON 2010. Broedvogels in Nederland in 2008. SOVON-monitoringsrapport 2010/01. SOVON, Beek-Ubbergen.

Venema, P. 2001. Wintervogels in Drenthe. WAD, Assen.

Zwarts, L., R.G. Bijlsma, J. van der Kamp & E. Wymenga 2009. Living on the edge: Wetlands and birds in a changing Sahel. KNNV uitgeverij. Zeist.

Uit Het Nieuws van de Dag van 16 november 1893

der bedelarij te Steenwijk heeft van de firma Jacobs, te Zwolle, voor f 800 touw aangekocht, om daarmede in den aanstaanden winter, in den vorm van touwpluizen, werk te kunnen verschaffen

De vangst van zangvogels is tegenwoordig in het noorden van ons land zeer aanzienlijk en de aanvoer op de hoofdmart Groningen bijzonder groot. Dinsdags en Vrijdags is de handel, vooral in zaadeters, levendig. Ten gevolge van de gewijzigde vogelwet is het aantal vogelaars aanmerkelijk vermeerderd en daardoor het leven van de gevederde zangers gevaarlijker geworden. Nog nooit zijn zooveel gutters vervangen als dezen herfst, waaruit men besluit, dat de afgelopen zomer voor het broeden van deze vogels bijzonder gunstig is geweest. Was de prijs vroeger steeds van f 1.50 tot f 2.00, thans bedraagt deze van f 0.50 tot f 0.75. Voor edel- en oranjevinken betaalt men van 5 tot 10 cts.; voor sij-sjes van 40 tot 50 cts.; voor robijnen van 25 tot 30 cts.; voor steen- en andere barmpjes van 10 tot 15 cts.; voor lijsters van 35 tot 45 cts.

De trekvogels schijnen verstandiger te worden, omdat zij zich niet meer bij honderden laten vangen. De lijstervangers klagen steen en been, dat hun moorddadig beroep niets oplevert. Ook met het verschalken der wilsters (pluieren) is een begin gemaakt. De prijs bedraagt 40 cts. per stuk. De opbrengst beteekent zeer weinig. Zouden de vogelaars niet begrijpen, dat door het telken jare vervolgen en vangen, hunne geldmijn eenmaal uitgeput moet worden?

Het bestuur der *Bildsche Vereeniging van Landeigenaren* heeft besloten van 20 Nov. e.k. tot wederopzeggens een subsidie-stelsel toe te passen, ter voorkoming van werkloosheid onder de arbeiders van de leden dier vereeniging en hunne huurders. De

1e klasse. Trek
No. 20484 /5000
No. 4452 /400; N
15515 elk /100.

32	1052	2181
38	1051	2502
75	4785	2517 50
88	1752	3522 500
116	1760	3328 576
190	1875	3558 072
252	3891	2617 58
267	1983	2861 583
383	1911	3726 23
385	1922	3757 23
492	1973	3770 23
523	1787	3785 23
530	2010	3835 23
570	2017	3872 23
601	2032	3889 23
611	2034	3895 23
662	2037	3907 23
678	1955	3735 23
747	2155	4051 23
752	2187	4099 23
766	2221	4146 23
801	2225	4156 23
809	2406	5101 65
826	2436	5207 65
867	2451	5130 65
913	2385	4537 65
917	2387	4539 65
925	2513	4183 6556
1019	2565	4223 6855
1025	2613	4231 6784
1051	2622	4238 6836 1
1087	2619	4239 6827 1
1121	2629	4243 6840 1
1195	2743	4319 69 1
1245	2852	4355 76 1
1267	2823	4357 760 1
1292	2825	4356 714 1
1301	2915	4239 1
1329	2901	4629 1
1385	3031	46 1
1412	2913	47 1
1443	3252	47 1
1467	3258	47 1
1500		